

*Тіточка Т. І.,**кандидат юридичних наук,**докторант докторантури**Донецького державного університету внутрішніх справ*

ЗАРОДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЮВЕНАЛЬНОЇ ВІКТИМНОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Анотація. У статті автор розглядає зародження феномену ювенальної віктимності й кримінально-правового захисту неповнолітніх. Звертається увага на те, що зародження феномену ювенальної віктимності й еволюція нормативно-правового захисту прав неповнолітніх жертв кримінальних правопорушень має тривалу історію, котра умовно може бути поділена на такі періоди:

1) період зародження та становлення особливого підходу до дитини (від найдавніших часів до XII ст.);

2) період підвищеного інтересу до дитини й часткового визнання її примітивних прав (XII–XV ст., період перебування українських земель у складі Литви, Польщі, Речі Посполитої);

3) закладення підґрунтя для формування законодавчого визнання дитини повноцінним учасником кримінально-правових відносин, у тому числі її права мати захист як жертві кримінального правопорушення (XVI–XVIII ст., період автономії та перебування України у складі Австрійської (Австро-Угорської) і Російської імперій);

4) часткове гальмування активного розвитку ювенального права: на другий план законодавчої уваги відійшов правовий захист дітей, які постраждали від протиправних діянь (XIX–XX ст., період розбудови української державності й радянський період);

5) період оновлення кримінально-правового регулювання взаємовідносин між неповнолітніми й державою. Стрімкого розвитку набуває інститут ювенальної юстиції, захист прав дитини визнається пріоритетом держави, посилюється кримінальна відповідальність за посягання на неповнолітніх (кінець XX – XXI ст., період розвитку незалежної України).

Указується, що натеper підхід дещо змінився. Якщо неповнолітні повноцінно захищаються нормами чинного кримінального законодавства, то похилі особи не наділені особливою увагою. Будівництво взаємовідносин у родині (мається на увазі між дітьми й батьками) в досліджуваній проміжок часу відбувалось за суворою ієрархією, відповідно до якої батьки наділялись абсолютною владою над дитиною. Звичайно, очевидні заборонні діяння, котрі вчинялись щодо останніх, карались або законодавцем, або церквою (якщо діяння було визнано гріхом). Перші кримінально протиправні діяння щодо неповнолітніх осіб були вчинені саме їх найближчими родичами (наприклад, у зв'язку з невиліковною хворобою, як вид покарання за провину, з виховною метою тощо). Саме це «запустило» механізм створення нормативно-правового, у тому числі кримінально-правового, захисту.

Ключові слова: ювенальна віктимність, неповнолітні, ретроспективний аналіз, кримінально-правова охорона, кримінальне правопорушення, злочин, покарання.

Ретроспективний огляд наукових джерел про виникнення та розвиток феномену ювенальної віктимності дозволяє виді-

лити декілька основних етапів його формування. Перший – це період зародження та становлення особливого підходу до дитини (від найдавніших часів до XII ст.). Другий характеризувався підвищеним інтересом до дитини та частковим визнанням її примітивних прав (XII–XV ст., період перебування українських земель у складі Литви, Польщі, Речі Посполитої). Під час третього етапу (XVI–XVIII ст., період автономії та перебування України у складі Австрійської (Австро-Угорської) й Російської імперій) вперше було закладено підґрунтя для формування законодавчого визнання дитини повноцінним учасником кримінально-правових відносин, у тому числі – її права мати захист як жертві кримінального правопорушення. Четвертий етап (XIX–XX ст., період розбудови української державності та радянський період) ознаменувався частковим гальмуванням активного розвитку ювенального права, у тому числі на другий план законодавчої уваги відійшов і правовий захист дітей, які постраждали від протиправних діянь. П'ятий етап (кінець XX–XXI ст., період розвитку незалежної України) можна охарактеризувати як період оновлення кримінально-правового регулювання взаємовідносин між неповнолітніми та державою, стрімкого розвитку набуває інститут ювенальної юстиції, захист прав дитини визнається пріоритетом держави, посилюється кримінальна відповідальність за посягання на неповнолітніх. Отже, зупинимося на характеристиці кожного з указаних періодів.

Отже, що стосується феномену віктимності, то необхідно зауважити, що перші жертви кримінальних правопорушень відомі ще з біблейських часів. В цьому контексті мова йде про відому історію двох братів Каїна й Авеля.

Так, відповідно до релігійних історій, після вигнання з раю у Адама і Єви почали народжуватися діти: сини і дочки. Першого сина вони назвали Каїном, а другого – Авелем. Каїн обробляв землю, а Абель пас отари. Одного разу вони приносили жертву Богу: Каїн – плоди землі, а Абель – від первородних своєї отари. Абель був добрим і лагідним, він приносив жертву від чистого серця, з любов'ю і вірою в обітованого Спасителя, з молитвою про помилування і надією на милість Божу; і Бог прийняв жертву Авеля, – вважається, що дим від неї пішов до неба. Каїн же за натурою був злим і жорстоким, він приносив жертву тільки з необхідності, за звичаєм, без любові і страху Божого. Господь не прийняв його жертви; це, як гадають, було видно з того, що дим від його жертви стелився по землі. Після цього Каїн став заздрити своєму братові, покликав Авеля в поле і вбив його. Бог звернувся до Каїна, бажаючи, щоб він покався, і запитав його: «Де брат твій Абель?» Каїн зухвало відповів: «Не знаю; хіба я сторож братові моєму?» Тоді Бог сказав йому: «Що ти вчинив? Голос крові брата твого волає до

Мене від землі. За це ти будеш проклятий і поневіртимешся по землі». І Каїн, який мучився докорами совісті, з дружиною втік від своїх батьків в інший край... [1]. Якщо розглянути цей випадок із віктимологічного боку, то можна відмітити, що Авель відносився до пасивного типу жертв, котрі страждають через свою довірливість та віру в людську чесність. Отже, Авеля можна вважати першою жертвою кримінального правопорушення в історії. При цьому подальший розвиток кримінально-правового та кримінологічного захисту дитинства відбувався не так стрімко. Більше того, необхідно відмітити, що тривалий час дитина залишалась поза увагою як законодавця, так і церкви (котра займала провідну роль в частині вирішення правових та політико-економічних питань).

Яскравим прикладом нашої тези є те, що в епоху середньовіччя дитинству не було місця, до XII ст. дітей практично не зображали. Тільки у наступному столітті з'являється кілька дитячих типів в образотворчому мистецтві: ангел, Ісус-немовля, якого найчастіше зображали з Богородицею, оголене дитя... А у XIII ст. зображення голих немовлят символізували дитячу невинність. Також до цього часу належить зображення душі, яка покидає тіло у вигляді оголеного немовляти. Починаючи з XIV ст. тема дитинства Ісуса розвивається, що тісно переплелось із розвитком культу Богородиці. Саме в цей час в іконографії з'являється тема дитинства інших святих. Все це символізує поступову зміну ставлення до дітей. У XV–XVI ст. з'являються зображення дітей у колі сім'ї, а згодом, не пізніше XVI ст., з'являються зображення дітей на надгробках. Те, що дитинство спершу не розглядалось як важливий етап життя, радше за все було пов'язано із високою дитячою смертністю. Слушно зауважив Філіп Ар'єс: «Думка про збереження образу дитини не виникала, якщо дитина вижила і стала дорослою, або якщо померла немовлям. У першому випадку дитинство – всього лиш перехідний період, пам'ять про який не варто фіксувати; в другому випадку, у випадку смерті дитини, рання кончина чогось малого не заслуговувала запам'ятовування – дітей багато і далеко не всі переживуть критичний період!» [2]. Звичайно, в цей період не в повній мірі доречно було створювати спеціальні засоби, здатні захистити дитину від суспільно небезпечного діяння. Це вимагало певних знань, котрими у той час ще не володіли, а також зусиль, які вважались марними, оскільки більшість дітей не доживали до трирічного віку через невиліковні та тяжкі (для тих часів) хвороби.

Висока дитяча смертність спонукала істориків вважати нормою емоційну прохолодність батьків до синів і дочок. «Типовим» прикладом вважали реакцію англійського короля Едуарда I, який 1271 року втратив сина, а 1272 – батька. Як переказує хроніст Вільям Рішангер, Едуард I більше тужив за 65-річним батьком, ніж за 5-річним сином: смерть дитини стерпіти легше, бо народяться й інші, а от батька вже не повернеш. Така «черствість» – плід особистого досвіду короля: його перша дружина Елеонора Кастильська народила 16 дітей, з яких тільки шестеро досягли дорослого віку. Тим часом Карл I Анжуйський, який і запитав Едуарда I, за ким той журиться більше, по-іншому сприймав ситуацію. Відповідь здивувала його, як і самого хроніста, бо батьки Карла I, Генріх III і Елеонора Прованська, були в надзвичайній жалобі, коли 1257 року померла його трирічна сестра Катерина, хоч вона й дуже хворіла [3]. Таким чином, зважаючи на те, що висока дитяча смертність вважалась нормою і для окремих

батьків, котрі не відносились до цього з логічною трагедією, вести мову про кримінально-правовий та кримінологічний захист дитинства не мало жодного сенсу.

Щоб побачити не королівські, а більш пересічні батьківські почуття, звернімося до бестіаріїв, які поєднують релігійні пояснення довколишнього світу та його моралі з науковими спостереженнями за природою. З погляду історії дитинства цікаві ілюстрації до опису мавп: якщо в ранніх бестіаріях на мініатюрах зазвичай зображають саму мавпу, то від XIII ст. – мавпу з мавпенятами, яких вона тримає на шії та плечах. У тексті йдеться про те, що «мавпа-саміця, коли народжує двійню, любить більше одне дитя, ніж інше. І коли полкоє, то одне, яке любить, тримає спереду», щоб захистити; друге ж дитя ззаду обіймає її за шию. Можна порівняти становище мавпенят із ситуацією дитини на мініатюрі з «Біблії Роберта де Белло», датованої 1240–1253 роками, де мати тримає дитя на плечах. Обґрунтованість паралелей між тваринними й людськими взаєминами доводить і «Псалтир Альфонсо» з кінця XIII ст., де на маргіналіях зображено доволі людиноподібну русалку [3]. На нашу думку, ототожнення дитини з твариною було пов'язано із дисонансом між інстинктами та інтелектуальними здібностями. Для тогочасної дорослої людини дитина здавалась особою, котра не здатна мислити, а виживає виключно за рахунок вроджених інстинктів.

Більше того, історично підтвердженим фактом є розповсюджене у ті часи припущення, що дитині властиві окремі *саме тваринні* (виділено нами – Т. Т.) інстинкти, тому їй передане у спадок відчуття провини. У зв'язку з цим існує необхідність подолання неслухняності та потреба виховання. Звідси впливає авторитарно-романтичний міф дитинства, який бере до уваги не конкретну дитину, а абстрактне уявлення про дитинство, яке коливається між демонізуванням та романтизуванням дитинства і дотепер впливає на дослідження дитинства й практики виховання. Ця основоположна амбівалентність характеризує сучасні концепції дитинства, незалежно від пропагованих ідеологій дитинства і виховання. Це стосується також нових положень, що вперше ставлять на п'єдестал саму дитину. У концепції Ж.-Ж. Руссо, чи згодом у праці Еленн Кей «Століття дитини» [4; 5, с. 43] об'єктом виховання стає конкретна дитина, обов'язком якої є вдосконалення аж до ідеалізованої дорослості. Концепції дитинства та виховні програми у реформаторській педагогіці намагалися на практиці поєднати суперечливі ідеали буржуазної моралі успіху і романтичних міфів із самостійністю дітей. Вони мали пропагувати розвиток здібностей дітей відповідно до їхніх особливостей, прилучення до суспільної праці та формування творчих здібностей у грі, виховання індивідуальної самосвідомості і суспільної відповідальності, поєднуючи працю, гру, мистецтво [4]. Таким чином, можна підсумувати, що у цей період підхід до виховання та захисту дитини був нестабільним, що можна пояснити відсутністю необхідних знань про особливості дитячої психології, фізіології, а також педагогічних навичок та вмінь. При цьому про кримінально-правовий захист та про, взагалі, будь-яке юридичне закріплення навіть елементарних прав дитини мова ще не велась.

Ситуація дещо змінилась пізніше. Так, наприклад, вже у Київській Русі юридично відносили між батьками і дітьми встановлювались з моменту народження дитини в законному шлюбі або шляхом усиновлення. Вже в язичницькі часи

існувала різниця між «водимими» (законними) дружинами та наложницями, і між дітьми, народженими ними. Наприклад, Рогнеда, дочка полоцького князя Рогволода, на пропозицію вийти заміж за Володимира, народженого від ключниці княгині Ольги Малуши, відповідає: «Не хочу розути робобича...» [6, с. 54]. Малуша, яка була рабою княгині Ольги, не могла бути водимою дружиною, але це не завадило її синові вважатись законним сином князя Святослава, зайняти спочатку новгородський, а потім і київський престол [7, с. 450]. Отже в дохристиянський період, не дивлячись на певну різницю у ставленні до дітей народжених в шлюбі або поза ним, всі вони вважались законними [8, с. 93]. З впровадженням християнства і підпорядкуванням шлюбно-сімейного права церкві у давньоруському суспільстві різниця між дітьми законнародженими (тобто, народженими або зачатими у законному шлюбі) та незаконнародженими (народженими поза шлюбом, або в шлюбі, що був визнаний недійсним) [9, с. 461] була юридично закріплена, що найшло своє відображення у ст. 98 Просторої редакції Руської Правди, за якою діти рабині після смерті батька-господаря отримували, разом з матір'ю, волю, але позбавлялись права на спадок [10, с. 656]. Стан такої дитини, зазвичай, визначався станом його матері. Тобто, діти, народжені від вільної жінки були вільними, від рабині – рабами, народжені від міщанки, або селянки – належали стану матері [11, с. 365]. Отже, в ці часи законодавець вперше робить спробу юридично закріпити статус дитини в нормативно-правових актах. Особливе значення має також спроба диференціювати дітей в залежності від матеріального становища їх батьків. Такий підхід тривалий час залишався актуальним, що створювало не завжди позитивні тенденції, котрі ми розглянемо трохи пізніше.

Із запровадженням християнства, ситуація у цьому питанні докорінно змінюється. Церква взяла під свій захист життя дітей, навіть ще ненароджених. Значна увага приділялась духовництвом боротьбі з абортami. Уже Церковний Статут князя Володимира відносить аборти («девка дєтя повьржєть») до компетенції церковних судів [12, с. 149]. Покарання за подібні злочини були досить значними. За візантійськими кодексами Еклою та Прохироном жінку, яка «наветоєть своєму чреву, еже потеряти зачатое, бьема поточена да боудеть», тобто присуджувалась до побиття та вигнання [13, с. 71–75]. Але частіше, священники призначали таким жінкам єпитимію на термін від 5 до 11 років посту, в залежності від строку коли було зроблено аборт. На думку представників церкви «всяка жена скажающа в себе сороча, душегубица наречется» [14, с. 94]. Виняток робився лише для жінок, які втрачали дитину під час виконання фізичної праці («аже женѣ делающе что любо страдоу, и вережаются и измѣтають»), бо як, вважав новгородський єпископ Нифонт, «аже не зелеємь вережають, нетоу за то опитемья» [15, с. 58]. Наразі дитина може стати жертвою виключно після свого народження. Тривалі наукові дискусії та законодавчі пошуки дозволили прийняти рішення про те, що людина починає мати свою цінність лише з першим вдихом. Саме тому, сучасне кримінальне законодавство передбачає кримінальну відповідальність за аборт тільки у тому випадку, якщо він незаконний, а відповідальність нестиме людина, котра провела процедуру (ст. 134 Кримінального кодексу України – незаконне проведення абортів або стерилізації).

Відповідальність за збереження дитини покладалась церквою і на батька. Накладалась єпитимія у випадку якщо чоловік

«риняє пьянь на жєноу свою, вередить вь неи дєтя» [15, с. 60]. Щоб виконання релігійних обрядів не спричинило викидень, єпископ Ілля рекомендував: «егда жена носит в утробе, не велите ей кланятс на коленях, ни рукоу до земли, ни (даже) в великий пост: от того бо вережаются и измѣтают младенца» [16, с. 185]. Ще більш страшним злочином вважалося вбивство дитини, навіть ненавмисне, коли батьки «оу себе кладоутъ дєти спяче, и оугнѣтають» [15, с. 58]. Окремо духовництвом розглядалися питання навмисного вбивства немовлят. Так за Церковним Статутом князя Ярослава, якщо «женка без своего мужа или при мужи дитяти добудеть, да погубить, или в свиньи ввержеть, или утопить», то її відправляли в «дом церковный» [12, с. 190], тобто в своєрідний виправний заклад монастирського типу. Додатково мірою покарання для таких жінок, за заповідями митрополита Григорія, було встановлення трирічного посту [12, с. 185]. Протягом тривалого часу у Київській Русі батьки розпоряджались свободою своїх дітей. Літописи того періоду неодноразово свідчать про факти продажу дітей у холопство. Але частіше за все батьки продавали своїх дітей не задля зиску, а для того, щоб врятувати їм життя під час голоду. Так у Новгороді «отець и мати чадо свое всажаше в лодью даромъ гостьмь...» [17, с. 22] або «даяху свои дєти отєць и мати дерень гостимъ изъ хлеба» [17, с. 280]. Що стосується вбивства немовлят, то і в цьому випадку сучасне кримінальне право передбачає альтернативні випадки такого роду кримінального правопорушення. Так, наприклад, відповідно до ст. 117 Кримінального кодексу України (умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини), якщо умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини відбулось під час пологів або відразу після пологів, в такому випадку жінка отримає у виді покарання лише обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк. Таким чином, законодавець зробив спробу диференціювати такого роду вбивство відповідно до обставин, котрі його зумовили. Звичайно, якщо вбивство дитини не було обумовлено пологами, то і на сьогоднішній день жінка буде нести кримінальну відповідальність повною мірою.

Що стосується продажу дітей у ті часи, то варто відмітити, що церква намагалась боротись з цими явищами. Якщо в голодні часи представники духовництва мало що могли зробити, то за продаж дітей поза цими обставинами, накладалась єпитимія. Заповіді митрополита Григорія вирізняють два випадки: коли мати продавала свою дитину маючи можливість прогодувати її, тоді священник призначав їй 8 років єпитимії, якщо ж продаж здійснювалася через відсутність необхідних коштів на утримання дитини, – то 6 років [16, с. 187]. Необхідно звернути увагу на те, що в цих випадках мова йде не про обох батьків, а лише про мати. Можливо, Заповіді повідомляють про випадки продажу позашлюбної дитини самотньою матір'ю [16, с. 187]. Це свідчить про те, що продаж дітей у рабство у Київській Русі не носила масового характеру, а траплялася лише в надзвичайних випадках [18]. У такому контексті можна виокремити ще одне протиправне діяння у відношенні дитини – продаж у рабство. Цікавим є також суб'єкт правопорушення, яким була виключно матір, а також підхід тогочасного законодавця до встановлення міри покарання.

Іншим нормативно-правовим актом, який має велике значення для дослідження кримінального права Староруської держави, є Устав Ярослава Мудрого. До нас не дійшло жод-

ного уставу князя Ярослава в його первинному вигляді – всі його редакції змінювались з часом, але архетип уставу склався в XI – на початку XII ст. Усього відомо близько 100 списків уставу, які розділяють на 42 редакцій. Найдавніші з них датуються останньою чвертю XV ст., а найпізніші – XIX ст. [19, с. 81]. Саме в Уставі князя Ярослава Мудрого було закріплено захист права дитини на життя в ст. 6, що встановила відповідальність за дітовбивство. Вбивство незаконнонародженої дитини каралося ув'язненням в монастирській установі. До дітовбивства прирівнювався і аборт, розгляд справи про вчинення якого, відповідно до Уставу князя Володимира, належав до церковної юрисдикції [20, с. 134]. Таким чином, можна сказати, що Устав князя Ярослава Мудрого вперше повноцінно закріпив право дитини на життя. Отже, саме в період з XI – початку XII ст. дитину вперше було визнано повноцінною жертвою кримінального правопорушення. Саме в цей часовий проміжок і було закладено підґрунтя віктимологічного захисту дитинства.

Таким чином, зародження феномену ювенальної віктимності та еволюція нормативно-правового захисту прав неповнолітніх жертв кримінальних правопорушень має тривалу історію, котра умовно може бути поділена на такі періоди:

1) період зародження та становлення особливого підходу до дитини (від найдавніших часів до XII ст.);

2) період підвищеного інтересу до дитини та частковим визнанням її примітивних прав (XII–XV ст., період перебування українських земель у складі Литви, Польщі, Речі Посполитої);

3) закладення підґрунтя для формування законодавчого визнання дитини повноцінним учасником кримінально-правових відносин, у тому числі – її права мати захист як жертві кримінального правопорушення (XVI–XVIII ст., період автономії та перебування України у складі Австрійської (Австро-Угорської) й Російської імперії);

4) часткове гальмуванням активного розвитку ювенального права, у тому числі на другий план законодавчої уваги відійшов і правовий захист дітей, які постраждали від протиправних діянь (XIX–XX ст., період розбудови української державності та радянський період);

5) період оновлення кримінально-правового регулювання взаємовідносин між неповнолітніми та державою, стрімкого розвитку набуває інститут ювенальної юстиції, захист прав дитини визнається пріоритетом держави, посилюється кримінальна відповідальність за посягання на неповнолітніх (кінець XX–XXI ст., період розвитку незалежної України).

Література:

1. Священна історія Старого та Нового Завіту. *Наша Парафія* : вебсайт. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/hrystyuanstvovirovchennya-ta-tradytsiji/zakon-bozhyj/chastyna-tretya-svya-schenna-istoriya-staroho-ta-novoho-zavitu/>.
2. Гошко Т.Д. Уявлення про дитинство у кодексах міського права в Речі Посполитій XVI – початку XII ст. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017. Том 2. Вип. 4. С. 37–56. URL: <http://mics.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/04.pdf>.
3. Охрименко О.С. «Відкрити» дитинство в західноєвропейському Середньовіччі. *Verbum*. № 69. Оречевлена історія. 4 березня 2020 р. URL: <https://www.verbum.com.ua/03/2020/history-in-things/medieval-childhood/>.
4. Квас О.В. Проблема формування образу дитинства в соціально-гуманітарних дослідженнях. *Людинознавчі студії. Серія «Педаго-*

- гіка*». 2016. Вип. 2. С. 91–100. URL: https://dspu.edu.ua/pedagogics/wp-content/uploads/2016/06/2016_2_12.pdf.
5. Key E. *Stulecie dziecka / przekład I. Mszczęńska*. Warszawa : Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, 2005. 193 s.
6. *Повесть временных лет. По Лаврентьевскому списку* / Под ред. В.Л. Андриановой-Перетц. Москва, Ленинград : Издательство Академии наук, 1950. Ч. 1. 404 с.
7. Юшков С.В. *Общественно-политический строй и право Киевского государства*. Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1949. 542 с.
8. Прошин Г.Г. «Робичич». Как была крещена Русь. Москва : Издательство политической литературы, 1989. С. 92–105.
9. Владимирский-Буданов М.Ф. *Обзор истории русского права*. Киев : Издание книжного магазина Н.Я. Оглоблина, 1915. 699 с.
10. *Правда Русская*. Т. 2: Комментарии / Под ред. Б.Д. Грекова. Москва, Ленинград : Издательство Академии наук, 1947. 862 с.
11. Неволин К.А. *Полное собрание сочинений*. Т. 3. История российских и гражданских законов. Ч. 1 Введение и книга первая о союзах семейственных. Санкт-Петербург : Типография Эдуарда Праца, 1857. 444 с.
12. *Российское законодательство X–XX веков*. В 9 т. Т. 1. Законодательство древней Руси / Отв. ред. В.Л. Янина. Москва : Юридическая литература, 1984. 430 с.
13. *Византийский законодательный свод VIII века*. Москва : Наука, 1965. 224 с.
14. Пушкарева Н.Л. *Женщины Древней Руси*. Москва : Мысль, 1989. 286 с.
15. *Русская историческая библиотека. Памятники древнерусского канонического права*. 4.1 (памятники XI–XV вв.). Т. 6. Санкт-Петербург : Типография императорской академии наук, 1880. 930 с.
16. Романов Б.А. *Люди и нравы древней Руси: Историко-бытовые очерки*. Москва, Ленинград : Наука, 1966. 239 с.
17. *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов*. Москва : Издательство академии наук СССР, 1950. 640 с.
18. Омелянчук С.В. Правове становище дитини у давньоруській сім'ї. *Право і безпека*. 2005. № 4–6. С. 164–168. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:GqI8UmkgwQcJ:nbuv.gov.ua/j-pdf/Pib_2005_4_6_47.pdf+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=opera.
19. Зубашенко Ю.В. Джерела кримінального права Староруської держави. *Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія «Юридична»*. 2002. Вип. 37. С. 79–84.
20. Плашовецький О.А. Кримінально-правова диференціація віку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права». Львів, 2017. 200 с.

Titochka T. The emergence of the phenomenon of juvenile victimhood and criminal protection of minors

Summary. In the article the author considers the origin of the phenomenon of juvenile victimhood and criminal protection of minors. Attention is drawn to the fact that the emergence of the phenomenon of juvenile victimhood and the evolution of legal protection of the rights of juvenile victims of crime has a long history, which can be divided into the following periods:

- 1) the period of birth and special art.);
- 2) the period of increased interest in the child and partial recognition of its primitive rights (XII–XV centuries. The period of stay of Ukrainian lands in Lithuania, Poland, the Commonwealth);
- 3) laying the groundwork for the formation of legislative recognition of the child as a full participant in criminal law relations, including – his right to protection as a victim of criminal offenses (XVI–XVIII centuries. Period

of autonomy and Ukraine in the Austrian (Austro-Hungarian) and Russian empires);

4) partial inhibition of the active development of juvenile law, including the legal protection of children who suffered from illegal acts (XIX–XX centuries. Period of development of Ukrainian statehood and the Soviet period);

5) the period of renewal of criminal law regulation of relations between minors and the state, the institution of juvenile justice is rapidly developing, protection of children's rights is recognized as a priority of the state, criminal liability for encroachment on minors is increasing (end of XX–XXI centuries period of independent Ukraine).

It is indicated that the approach has changed somewhat to date. If minors are fully protected by current criminal law, the elderly are not given special attention. The building

of relationships in the family (meaning between children and parents) in the studied period of time took place according to a strict hierarchy, according to which parents were endowed with absolute power over the child. Of course, obvious prohibitive acts committed against the latter were punished either by the legislature or by the church (if the act was found a sin). The first criminal offenses against minors were committed by their immediate relatives (for example, in connection with an incurable disease, as a form of punishment for guilt, for educational purposes, etc.). This is what “launched” the mechanism of creating normative-legal (including criminal-legal) protection.

Key words: juvenile victimhood, juveniles, retrospective analysis, criminal law protection, criminal offense, crime, punishment.